

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA FILOSOFIE**

Filosofie existence u Karl Jasperse

Lucie Klapáková

Bakalářská práce

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie KLAPÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H07209**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Filosofie existence u Karl Jasperse**
Zadávající katedra: **Katedra religionistiky a filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se ve své bakalářské práci zaměří na existenciální filosofii, konkrétně na specifický charakter Jaspersova existencialismu. Dále rozebere neredukovatelnost člověka na pouhou věc, bude se zabývat pojmy jako je svoboda, vina, smysl a existence a také se zaměří na souvislost s dalšími existencialisty.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

primární: Karl Jaspers - Otázka viny - Šifry transcendence - Úvod do filosofie - Duchovní situace doby sekundární: Ludwig Landgrebe - Filosofie přítomnosti Jean Paul Sartre - Existencialismus a humanismus

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Vlastimil Zátka, CSc.
Katedra religionistiky a filosofie

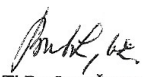
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 25. 6. 2010

Lucie Klapáková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu PhDr. Vlastimilu Zátkovi, CSc. za cenné rady a připomínky, kterými provázel psaní mé bakalářské práce.

RESUMÉ

Předložená bakalářská práce je zaměřena na filosofii existence, konkrétně na Karl Jasperse, významného psychiatra a filosofa 20. století, který je považován za jednoho z nejdůležitějších představitelů moderní filosofie existence. Úvod práce je zaměřen na filosofii existence obecně, srovnání názorů několika filosofů a jejich pojetí existence. První kapitola je věnována významnému filosofu 19. století, na kterého Jaspers navazuje, Sørenu Kierkegaardovi. Kierkegaard je zde uveden jako „otec“ filosofie existence, jako filosof, na kterého navazovali nejvýznamnější představitelé existenciální filosofie: K. Jaspers, J. P. Sartre nebo M. Heidegger. Další část práce se zabývá filosofií Karl Jasperse, zkoumá Jaspersovy základní pojmy, které v jeho myšlení nabývají specifického významu, jsou to základní filosofické termíny jako: existence, transcendence, šifra, mezní situace. Práce vychází především z jeho děl: *Duchovní situace doby*, *Šifry transcendence* a *Úvod do filosofie*, z jeho dalších děl a ze sekundární literatury.

Klíčová slova: Karl Jaspers, existence, transcendence, šifry transcendence

SUMMARY

This bachelor thesis is focused on the philosophy of existence, concretely on Karl Jaspers, a great psychiatrist and philosopher of the 20th century, who is considered to be one of the most important representatives of the philosophy of existence. The introduction puts our mind to the philosophy of existence in general. The first chapter is devoted to Søren Kierkegaard, a great philosopher of the 19th century, whom Jaspers followed. Kierkegaard is presented here as a „founding father“ of the philosophy of existence, as some one, whom the most important representatives of the philosophy of existence followed: Jaspers, Sartre or Heidegger. The next part of the thesis deals with Karl Jaspers, examines the basic Jaspers' principles that take a different meaning in his mind, it is the basic philosophical principles: existence, transcendence, cipher, ultimate situation. The thesis mainly draws from his writings: The spiritual situation of our time, An introduction to philosophy, Ciphers of transcendence, from his other writings and from the secondary literature.

Key words: Karl Jaspers, existence, transcendence, ciphers of transcendence

Obsah

Úvod	9
1. Filosofie existence	11
2. Søren Kierkegaard	15
3. Karl Jaspers	21
3.1. Jaspersův pojem filosofie.....	22
3.2. „Všeobjímající“ bytí.....	24
3.3. Lidské bytí.....	25
3.4. Pojem existence.....	27
3.5. Transcendence	31
3.6. Šifry transcendence.....	32
3.7. Duchovní situace.....	35
3.8. Politické názory.....	39
3.9. Filosofie náboženství.....	42
Závěr	43
Bibliografie	45

Úvod

Téma filosofie existence u Jaspere jsem si zvolila na základě seznámení s Jaspersovou prací *Otázka viny*. Po obeznámení i s dalšími díly, mě jeho osobnost natolik zaujala, že jsem se rozhodla, že se Karl Jaspers stane tématem mé bakalářské práce. Tématem práce není pouze existenciální filosofie u Karl Jaspere, ale i pojem existence, jak ji pojímal jeho předchůdce Søren Kierkegaard, který bývá označován za „otce“ filosofie existence.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. První kapitola se týká filosofie existence obecně, jak ji pojímali nejznámější filosofové existence a mezi nimi i český filosof Jan Patočka. Existenciální filosofie je jednou z nevlivnějších filosofí 20. století. Prožívání pobytu člověka, jak lze tuto filosofii také označit, se ale objevuje už v 19. století, jako obrat k člověku. Hledají-li filosofové odpověď na otázku: „Co je člověk?“, ptají se po lidské existenci, po smrti Boha apod. Jak ale člověk může žít bez Boha? Na koho se má obrátit? Může se spoléhat pouze na sám sebe? Takové a podobné otázky vedou k základním otázkám filosofie existence. Existenciální filosofie se tedy předně intenzivně zajímá o člověka, jeho život a o smysl jeho života ve světě, dále se zajímá o otázky typu, čím onen svět pro člověka je, jak tento svět zakouší, proč vůbec onen svět je apod. „Člověk je svými otázkami, kterými se táže na sebe a na svět, odkázán na holý fakt své existence, který je posledním východiskem každé reflexe.“¹

Søren Kierkegaard, kterému je věnována druhá kapitola, je jedním z nejvýznamnějších představitelů filosofie 19. století. Je označován za zakladatele existenciální filosofie a zároveň i za „otce“ existencialismu 20. století. Jako první vnesl člověka a existenci, která se vyznačuje úzkostí a odcizením, do centra filosofického zájmu; jako první pojímá existenci jako

¹ Landgrebe, L. *Filosofie přítomnosti: Německá filosofie 20. století*. Praha: Academia, 1968, s. 19.

lidskou existenci, která označuje bytí člověka v jeho jedinečnosti, nezaměnitelnosti, konkrétnosti a niternosti. Na jeho myšlení navazuje mnoho filosofů, mezi prvními právě Karl Jaspers.

Třetí a také stěžejní kapitola je o Karl Jaspersovi. Po stručném životopise jsou v kapitole uvedeny hlavní body Jaspersovy filosofie a v několika dalších podkapitolách jsou rozebrány hlavní pojmy, kterými se Jaspers zabýval. Tento významný psychiatr a filosof ve své vědecké činnosti dospívá k otázkám, které se týkají lidské existence. Podle Jasperse lidskou existenci nelze zkoumat jako kterékoliv jiné jsoucno. Člověk v ní je uzavřen, nemůže z ní vystoupit a otázka po existenci se ho bytostně dotýká, protože o své existenci ví a chce o ní rozhodovat. Jaspers se zaměřuje na zkoumání lidské existence a dochází k závěru, že odhalit lidskou existenci je možné pouze skrze filosofii. Svou filosofii Jaspers pojímá jako výklad lidské existence. Člověk o sobě chce vědět a to mu umožňuje existence, tedy poznání existence. V odkrývání své existence jedinec naráží na transcendenci, která je pro něj nedostupná, porozumět ale může šifram transcendece, v kterých člověk nalézá základ transcendece, tedy Boha. Bůh je pro lidskou existenci zároveň jistota, ale zároveň i velkou neznámou. Člověk se k Bohu většinou obrací, když se ocitá v krajních situacích (smrt, utrpení, boj, vina) a právě tyto situace ho vedou k přijetí Boha jako transcendece. Transcendece totiž člověku jako konečné existenci dává smysl. V závěru třetí kapitoly je uvedeno, jak se Jaspers pokouší ukázat konkrétní význam pojmů existence, mezní situace a vina na konkrétním případě, když sepisuje dílo *Otázka viny*; tento dobový spis se snaží ukázat, že my všichni jsme odpovědní jak za minulost, tak za budoucnost, a že máme za svá konání zodpovědnost. Člověk má totiž zodpovědnost nejen za své činy, ale podle existencialistů i za svou svobodu a existenci, člověk je tedy zodpovědný za to, kým je.

Svou filosofií Jaspers vzbudil zájem o zkoumání lidské existence a ovlivnil následující generaci filosofů.

1. Filosofie existence

Předložená bakalářská práce bude analyzovat filosofii existence. Nejprve se pokusím nastínit, co je pod pojmem filosofie existence (neboli existencialismu) rozuměno. Práce je zaměřena na zkoumání lidské existence, zkoumání bytí člověka, a to především u Karl Jasperse. V této souvislosti nebudou opomenuti ale i další filosofové a jejich chápání existence, které se většinou od sebe dosti radikálně liší, některé myšlenky si protirečí a jiné se dokonce vzájemně vylučují. V existencialismu lze tedy rozlišit několik základních proudů, ale i tyto odlišné proudy mají vždy nějaké společné myšlenky a teze. Východiskem existencialismu je člověk chápaný jako jedinec izolovaný od společnosti, člověk, který se zabývá svými vnitřními pocity, je plný úzkosti, pocitu nesmyslnosti existence a vědomí nevyhnutelnosti smrti. Je to člověk, který je odcizený světu, osamělý, znechucený životem a ocitá se v bezvýchodné situaci. Existence je považována za specifický případ bytí, který je možno přisoudit pouze člověku.

Lidské bytí lze postihnout pomocí různých věd o člověku, jako je např. sociologie, psychologie, antropologie. Tyto vědy poznávají určité stránky člověka, ale nikoli člověka vůbec. Člověk je víc, než co o sobě může vědět. Nikdy se sebou nemůže být definitivně spokojen a ani se nikdy nemůže opírat pouze sám o sebe, vždy kolem sebe potřebuje soudy svých bližních o svém chování. A toto všechno člověku ukazuje právě existenciální filosofie. Existenci ale nelze popsat pojmy, lze ji vyjasňovat, a to prostřednictvím jiných pojmů jako jsou např.: svoboda, komunikace, dějinnost.

Pojem existence (z lat. ek-sistere = vyvstávat) se objevuje ve 20. století. Zklamání naděje, které byly vkládány do vědy a rozumu, bezmocnost člověka vůči hnutím a revolucím, ztráta klasických hodnot a priorit, pocit úzkosti a nejistoty z příchodu něčeho nového...to vše přispívá k tomu, že země, v nichž se koncentrovala nejhorší zkušenost s 1. světovou

válkou (Německo, Francie, Rusko), postupně vytváří pojem existence. Počátky existencialistické filosofie můžeme hledat především v Německu a ve Francii. Zpočátku je to pouze neuniverzitní filosofie, která hledá jiné formy výrazu, filosofickými pojmy se stávají pojmy z obvyčejného jazyka a důležitou roli hraje literatura, díky níž se filosofové obrací k veřejnosti. „Pojem existence je v novodobém myšlení vyhrazen pouze člověku, na rozdíl od klasické metafyzické pojmové výbavy (např. u Aristotela), kde existence tvořila párový pojem k esenci.“² Existuje tedy jen člověk, ostatní věci pouze jsou. Existence je bytostné určení člověka. „Je to způsob bytí vlastní člověku jako jednotlivci“³, jenž se sám vztahuje k vlastnímu bytí a pečuje o něj. Existencialismus se tedy zaměřuje na člověka a jeho určitou situaci, bytí ve světě. A člověk tím, že si pokládá mnoho na první pohled nezodpověditelných otázek, se zajímá o svou existenci. Důležité je porozumět existenci, vcítit se do druhého a pochopit jeho úzkost. Autoři 19. a 20. století většinou neměli filosofické vzdělání, a přesto otevřeli otázky lidské existence (např. Dostojevskij, Kafka, Faulkner...)⁴

Existuje mnoho způsobů, jak dělit existencialismus: např. francouzský a německý, teistický a ateistický, ale zde se přidržíme dělení od J. P. Sartra. Sartre rozlišuje křesťanské existencialisty a ateistické existencialisty, přičemž do ateistických existencialistů řadí jednak sebe, A. Camuse nebo M. Heideggera, který ale toto zařazení nepřijal, sám se za ateistického existencialistu nepovažoval. Druhou skupinu tvořili křesťanští existencialisté, kam Sartre zařadil K. Jasperse, G. Marcela, P. Tillicha a další. Ale i toto dělení neznamená, že by se v každé skupině rozebíralo

² Pelcová, N. *Vzorové lidství*. Praha: ISV, 2001, s. 67.

³ Störig, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Praha: ZVON, 1991, s. 445.

⁴ „Je pochopitelné, proč většina ‚myslitelů existence‘ psala nejen texty, které je možno stále ještě označovat za filosofické (Karl Jaspers, Jean-Paul Sartre), nýbrž právě tak i volnější eseje (Sartre, Albert Camus), a dokonce i čistě literární díla: romány, dramata, povídky (Sartre, Camus, Gabriel Marcel), že tito filosofové sami interpretují díla spisovatelů, které pokládají za spřízněné s vlastní filosofií, a velice často se opírají o literární ztvárnění existence (řada ‚existencialistických‘ literárních předchůdců a spojenců je téměř nepřehledná, za všechny alespoň několik nejznámějších: F. M. Dostojevskij, Franz Kafka, William Faulkner aj.).“ in: Petříček, M. *Úvod do současné filosofie*. Praha: Herrmann & synové, 1997, s. 86

stejné téma. Jaspers se zaměřuje na zkoumání člověka v mezních situacích, navazuje přitom na S. Kierkegaard, jehož bytí a existence se vztahuje k víře. Dále Camus, který se zabývá existencí a absurdnem.⁵ Marcel se věnuje existenci a lásce, Sartre existenci a svobodě (existencialismus pojímá jako volbu, jako osobní angažování). A v neposlední řadě Heidegger, který se zaměřuje na zkoumání existence a bytí.

Předkládaná bakalářská práce bude zaměřena především na rozbor existencialní filosofie u Karl Jasperse. Na začátku práce se ještě zmíníme o S. Kierkegaardovi, který byl předchůdcem existencialní filosofie v 19. století a na kterého Jaspers také navazoval. Jaspers ale není jediný, který na Kierkegaard navazoval, mnoho společného s ním má i J. P. Sartre nebo M. Heidegger. Sartrovo pojetí existence je ateistické, naproti Kierkegaardovu pojetí. Sartre sám sebe zařazuje do ateistického existencialismu a tvrdí, že člověk je bytost, u níž existence předchází esenci, podle Sartra existuje totiž už dříve, než by mohla být definována. „Znamená to, že člověk nejprve existuje, setkává se se světem, vynořuje se v něm, a teprve potom sám sebe definuje.“⁶ Sartrova zásada existencialismu je, že člověk je takovým, jakým se učiní, člověk je zodpovědný za to, kým je. Sartre člověku ukládá plnou zodpovědnost za vlastní existenci. Člověk je tím, kým si zvolil být, volí sebe sama i celé lidstvo a nemůže uniknout pocitu své naprosté a hluboké zodpovědnosti. „Člověk se volí ve vztahu k druhým.“⁷ Vytváří sebe sama a vytváří se podle Sartra tím, že si volí svou morálku.

V svém díle *Bytí a čas* pojímá Heidegger člověka jako jsoucnou, kterému jde v jeho bytí o jeho bytí samo. A za základní strukturu lidského pobytu pokládá starost. Člověk je, podle Heideggera, vržen do světa. „Svět je pojat jako to, v čem se lidský pobyt vždy již nalézá a co mu předem

⁵ Camus charakterizuje lidskou existenci jako nepřekonatelnou absurdnost, „jeho díla Mýtus o Sisyfovi a Mor předvádějí člověka, který neví, proč plní své každodenní povinnosti, a přece je koná“ in: Landgrebe, L. *Filosofie přítomnosti: Německá filosofie 20. století*. Praha: Academia, 1968, s. 47.

⁶ Sartre, J.P. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 15.

⁷ Tamtéž, s. 48.

poskytuje volné pole všech jeho možností existence, všech možností, jak získávat nebo ztrácet sebe sama.“⁸ Lidský pobyt se ocitá ve sféře možností, které jsou mu předem dány. Podstata lidského pobytu tkví v jeho existenci. Heidegger existenci jako základní určení člověka pojímá jako „ek-sistence“, vyčnívání ze sebe. Možnost existence jako otevřenost vůči bytí.

Z českých filosofů se existencí zabýval Jan Patočka, který měl, mimo jiné, určité výhrady právě k Sartrovi. Sartre existenci vnímá jako svobodnou a Patočka tvrdí, že existence je u Sartra sice považována jako způsob bytí, ale tím, že je průhledná, se neodlišuje od vědění a poznání. „U Kierkegaarda a Jasperse je existence branou k teologii a metafyzice, Sartrovo pojetí existence je antropologismus, Bůh je u něho rozporný ideál existence.“⁹ Patočka tvrdí, že pojem existence je takový pojem, který vznikl výkladem fenoménů (fenoménů života). Člověku záleží na jeho vlastní podstatě, na jeho bytí, které musí nést. A právě toto bytí bylo nazváno existencí. „Existence není *existentia* ve smyslu pouhého uskutečnění *essentia*, pouhé její danosti, jejího výskytu, realizace.“¹⁰ Je to něco jako pohyb. Existence je životem v možnostech, v rozvrhu. Jsme vržený rozvrh. Pohyb existence je tedy rozvrh možností jako realizace naší svobody.

⁸ Landgrebe, L. *Filosofie přítomnosti: Německá filosofie 20. století*. Praha: Academia, 1968, s. 43.

⁹ Patočka, J. Co je existence. In *Filosofický časopis*, 1969, roč. XVII, č. 5-6, s. 692.

¹⁰ Tamtéž, č. 5-6, s. 686.

2. Søren Kierkegaard

Narodil se roku 1813 v Kodani. Prošel náboženskou výchovou. Studoval teologii a po čase si zapsal i filosofii, ke které se během života stále více přikláněl. Velký vliv na něho měl otec, který v něm také probouzí existenční krizi, ta je způsobena tím, že Kierkegaard na otci pozoruje, jak stárne a pomalu umírá. Po smrti otce a opuštění snoubenky se Kierkegaard začíná naplno věnovat filosofii.

Kierkegaard je předchůdcem a inspirátorem filosofie existence. Dokonce je považován za „otce“ filosofie existence. Jako první pojímá existenci jako lidskou existenci a vyvyšuje tak lidskou existenci nad hegelovské pojetí člověka jako součást dějin, které řídí světový duch. Rozdíl mezi Hegelem a Kierkegaardem je v tom, že Hegelovi jde o vědění a Kierkegaardovi o existenci.

Kierkegaard se ve svých spisech snaží objasnit, co je právě křesťanství ve vztahu k filosofii. Snaží se upřesnit rozdíl mezi křesťanstvím a filosofickým idealismem (platónským i hegelovským). „Víra proto není něčím malým nebo vrozeným, mýtickou představou primitivního člověka, ale právě naopak vrcholným darem božím, jenž lidský rozum přesahuje.“¹¹ Kierkegaard uznává pouze jedinou autoritu, a to doslovnou biblickou interpretaci a hlavním Kierkegaardovým posláním je vyzdvižení novozákonního křesťanství. Nakonec Kierkegaard dochází k závěru, že novozákonní křesťanství se ve všem odlišuje od filosofického idealismu. „Ukázal, že člověk je nepravda a pravda v něm není, dokud mu Bůh nedá podmínku.“¹² Kierkegaard protestuje proti směšování křesťanství s filosofií a staví je proti sobě. Po r. 1845 se mění i jeho četba, už nečte filosofy, ale dostává se k církevním dějinám, monografiím pietistů apod.

¹¹ Mikulková Thulstrupová, M. Historický úvod do Kierkegaardových filosofických drobků. In Kierkegaard, S. *Filosofické drobký aneb Drobátko filosofie*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 12.

¹² Tamtéž, s. 12.

Existence je podle Kierkegaardova časová. „Bůh nemyslí, tvoří. Bůh neexistuje, je věčný. Člověk myslí a existuje.“¹³ Člověk je tedy bytostí časovou a konečnou. Čas člověka je naplněn významem a očekáváním, je časem lítosti, výčitek i vykoupění, je časem promarněným i naplněným. Čas tedy definuje lidskou existenci. „Skutečnost člověka – existence, je saháním toho konečného po nekonečném, je přesahováním, probouzením, dokonce vášní po nekonečném.“¹⁴ Existence není něco daného, musí se hledat, je to subjektivita a niternost.

Kierkegaard zpracovává problém jednotlivce, který v existenci zůstává sám v sobě. Vypracovává terminologii existence. Nevztahuje se pouze k termínu existence, ale i k dalším pojmům, které s existencí mají něco společného (např. konečnost, hranice, úzkost, nicota, paradox, absurdita, okamžik apod.). Je považován na zakladatele filosofie existence, ale sám neměl v úmyslu zakládat svou filosofii jako nový směr. Jeho záměr je náboženský. Každý člověk má, podle Kierkegaardova, určitou formu existence a Kierkegaard ve svých dílech nabízí různé způsoby existence a ukazuje tak čtenáři cestu, jak se obrátit k sobě samému. Kierkegaard zdůrazňuje význam jednotlivce, což je v té době považováno jako záchranná myšlenka, která vzniká v době, kdy se rodí tzv. totalizující pojmy, které zastírají odpovědnost jednotlivce. „Kierkegaard má za to, že jeho posláním je vymanit člověka, lidské konkrétno, ze systémů, jimž podléhá.“¹⁵ Kierkegaard tvrdí, že každý člověk musí pracovat na vlastním vysvobození. Jedinec je odkázán sám na sebe. Veřejnost je abstrakce, která nepřipouští osobní sblížení. Veřejnost Kierkegaard považuje za všechno a nic, je nejnebezpečnější i nejnicotnější ze všech mocností. „Jménem

¹³ Pelcová, N. *Vzorové lidství*. Praha: ISV, 2001, s. 67.

¹⁴ Tamtéž, s. 68.

¹⁵ Formánková, E. Soren Kierkegaard. In Kierkegaard, S. *Současnost*. Praha: Mladá fronta, 1969, s. 73.

veřejnosti je možno mluvit k celému národu, a přece je veřejnost méně než jediný skutečný člověk.“¹⁶

Kierkegaard tvrdí, že jedině jednotlivec může mít vztah k Bohu. Existovat pro Kierkegaarda znamená volit, sebe získávat (přibližovat se k Bohu) nebo sebe ztrácet (vzdalovat se od Boha). Kierkegaard po člověku chce, aby se shodl sám se sebou, aby sám v sobě a v Bohu našel mír.

Kierkegaard je subjektivní myslitel, nikdy nezapomíná, že je existujícím člověkem. Filosofuje z niternosti své existence, nemyslí jen nějakou pravdu, má vztah k pravdě, reflektuje ji. Jako existující uvažuje o existenci, je jí zanícen. Podle Kierkegaarda musí objektivní myslitel provádět dvojnou reflexi. Subjektivní pravda poukazuje dál než objektivní pravda, subjektivní myslitel totiž reflektuje dvakrát, jednak to objektivní a jednak sebe, jako toho, kdo se po objektivním ptá. Tato reflexe je obsahem lidské existence. Pravda je chápána jako subjektivita. „Subjektivita je pravda a Bůh je subjekt, který existuje jen pro subjektivitu.“¹⁷ Kierkegaard se ptá, jestli se lze naučit pravdě, chce pravdu určit, a proto se ve svých *Filosofických drobcích* obrací na Sókrata, který tvrdí, že člověk zná pravdu od věčnosti a je jen třeba si ji uvědomit, vzpomenout si na ni. Je tedy možné naučit se pravdě? „Pokud se má naučit pravdě, musí se předpokládat, že není, proto se jí musíme naučit a hledat ji.“¹⁸ Kierkegaard se inspiroval Sókratem, který hlásá, že člověk nemůže hledat to, co ví, ale ani to, co neví, protože neví, co má hledat. Kierkegaard nakonec dochází k závěru, že každý člověk původně pravdu má. „Vlastní nepravdu mohu objevit pouze sám, neboť teprve, když ji objevím já, je objevena, dříve ne, i kdyby ji znal celý svět.“¹⁹

Existenci můžeme charakterizovat jako syntézu, kterou provádí každý člověk. Bytí člověka je tedy vždy vztah dvou protichůdných

¹⁶ Kierkegaard, S. *Současnost*. Praha: Mladá fronta, 1969, s. 46.

¹⁷ Formánková, E. Soren Kierkegaard. In Kierkegaard, S. *Současnost*. Praha: Mladá fronta, 1969, s. 74.

¹⁸ Kierkegaard, S. *Filosofické drobký aneb Drobátko filosofie*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 30.

¹⁹ Tamtéž, s. 34.

momentů, výsledek volby. Určení existence jako vztahu k sobě ale pro Kierkegaard ještě není úplné, důležitý je totiž vztah k Bohu. Existenci jako syntézu lze získat jedině vztahem k Bohu. „Zákon existence nepřikazuje vládnout, řídit, vést, ale trpně sloužit, nepřímo pomáhat.“²⁰

Vážnost, úzkost, smrt, zoufalství, to jsou významné pojmy, na kterých Kierkegaard popisuje momenty sebenalezení. Krátce se zaměřím na pojem „úzkost“. „Víru Kierkegaard považuje za riziko, sebezpřesahování, směřování konečného (člověka) k nekonečnému (bohu), vrchol pohybu existence.“²¹ Zároveň je ale víra skok do absurdity, víra pro člověka neznamená nalezení klidu a vyrovnanosti a právě tady se může objevit úzkost. Lidská existence je spjata s úzkostí právě proto, že se člověk snaží sahat po nekonečnu a dotkne se zase jen konečného. Úzkost je úzkostí ze svobody, je to pohyb existence, který směřuje do budoucnosti. Úzkost nemůžeme srovnávat se strachem, strach je obava z něčeho, co je nám známé a proti čemu se můžeme nějak bránit. Úzkost zatěžuje lidskou existenci jinak než strach. Je to obava být člověkem. Existence je volba, volba mezi možnostmi, které jsou pro člověka stejně beznadějně a tragické. Objevuje se bezvýchodnost obojího (Abrahamova volba). Úzkost v nás způsobuje sebepoznání. Kierkegaard ji chápe jako závrať svobody. Úzkost je tam, kde je hřích.

A jak pojímá úzkost Jaspers nebo Sartre? Pro existencialistu, podle Sartra, je skličující, že Bůh není. „Dostojevskij napsal: „Jestliže Bůh není, pak vše je dovoleno. To je výchozí bod existencialismu.“²² Vše je dovoleno, člověk je opuštěn, nenalézá žádnou možnost, které by se zachytil. Ale na druhou stranu říká, že jestliže Bůh není, nemáme před sebou žádná přikázání. Člověk je tedy odsouzen ke svobodě, je vržen do světa a je zodpovědný za všechno, co činí. Ale zároveň je opuštěn, musí si sám

²⁰ Kierkegaard, S. *Současnost*. Praha: Mladá fronta, 1969, s. 66.

²¹ Pelcová, N. *Vzorce lidství*. Praha: ISV, 2001, s. 69.

²² Sartre, J.P. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 23.

vybírat své bytí a tato opuštěnost souvisí právě s úzkostí. Podle Sartra se ale samotný existencialismus nesnaží člověka uvrhnout do beznaděje.

Jaspers tvrdí, že úzkost je nepříjemným průvodcem moderního člověka. Jedinec má strach o své pobývání a i zcela jiný strach o své bytí sebou. Životní úzkost se ne jedince vrhá. Je často pocíťována v mezních situacích. „Pobývání vůbec se nezdá ničím jiným než úzkostí.“²³ „Tato úzkost je spoutána jen úzkostí existence o své bytí sebou, která ji povznáší k náboženskému či filosofickému vzepětí.“²⁴

Jaspers na Kierkegaarda navazuje ve své *Psychologii světových názorů*. „Jaspersovo existenciální myšlení má rovněž silný náboženský ráz, který se však prezentuje v podobě víry, v níž se obsahy zjevených náboženství prosazují pouze jako šifry.“²⁵ Na Kierkegaarda se ale neodvolává jen Jaspers nebo Sartre, ale mnohé společné s ním má i Heidegger. Heidegger existenci posouvá do oblasti etiky, chápe existenci jako ontologicky vážnou myšlenku. Pojímá existenci jako způsob bytí. Heidegger vnímá pojem existence jako klíčový k obnovení filosofie.

„Moderná filozofia získala prostredníctvom Kierkegaarda rozhodujúce podnety pre ďalší vývoj. Najpodstatnejšie základné pojmy súčasného filozofovania, predovšetkým v Nemecku, pochádzajú od Kierkegaarda.“²⁶ Jaspers tvrdí, že prostredníctvom Kierkegaarda a Nietzscheho začala pôsobiť myšlenková zkušenost existence; díky nim jsme ztratili pevnou půdu pod nohama a v našem myšlení už nenajdeme žádné nepochybné místo.

Kierkegaardova díla se začala překládat do němčiny už r. 1860. Z těchto překladů pak čerpali němečtí existencialisté: Jaspers, Heidegger. Ale ukázalo se, že tyto překlady jsou nepřesné, takže se stávalo, že

²³ Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 70.

²⁴ Tamtéž, s. 70.

²⁵ Röd, W. Thurnher, R. Schmidinger, H. *Filosofie 19. a 20. století III*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 74.

²⁶ Jaspers, K. *Rozum a existencia*. Bratislava: Kalligram, 2003, s. 34

existencialisté Kierkegaarda překrucovali. „Hermann Diem²⁷ se ptá, zda se existencialisté Kierkegaarda dovolávají právem, a varuje před zneužíváním jeho myšlenek.“²⁸

Existencialistická filosofie se dovolávala Kierkegaarda. Jaspers ale uvažuje jinak než Kierkegaard. „Nevytváří z existence systém, ale respektuje Kierkegaardovy pojmy subjektivity a křesťanství.“²⁹ Jaspers používá Kierkegaardovy pojmy, např.: volba nebo rozhodnutí.

²⁷ Evangelický pastor a teolog. Ve svém teologickém vzdělávání se zabýval především o S. Kierkegaarda.

²⁸ Mikulková Thulstrupová, M. Historický úvod do Kierkegaardových filosofických drobků. In Kierkegaard, S. *Filosofické drobký aneb Drobátko filosofie*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 21.

²⁹ Tamtéž, s. 22.

3. Karl Jaspers

Jaspers, podle názoru některých myslitelů, vytvořil neobsáhlejší a přitom nejucelenější systém existenciální filosofie. Základní předměty Jaspersova filosofického zájmu jsou existence a transcendence.

Jaspers se zabývá filosofií existence, ale on sám toto jméno pro svou filosofii používal pouze přechodně. „Jaspers toto úsilí někdy také nazývá perienchontologie (učení o bytí toho, co přesahuje).“³⁰ V první řadě mu jde o původní zkušenost bytí, která přesahuje vše částečné.

Jaspers se narodil v roce 1883 v Oldenburku, jeho otec byl právník a sám Jaspers studoval také nejprve právo, ale toto studium ho příliš nezaujalo, jeho pozornost směřovala spíše ke konkrétním lidským otázkám. Přešel tedy na studium medicíny, kde se specializoval na psychiatrii, toto studium poté mělo vliv i na jeho filosofii.

K otázkám existence se, mimo jiné, dostal prostřednictvím setkání s Gertrudou Mayerovou, která byla židovského původu. Jaspers, jenž vyrostl v liberální rodině, se setkal s tradicí židovství. Vztah k jeho ženě měl zásadní a trvalý vliv na jeho myšlenku „existenciální komunikace“.

Po studiích Jaspers pracoval na univerzitní klinice v Heildelberku, kde shledal neuspokojivým tehdejší vztah psychopatologie, a to jej podnítilo k sepsání obsáhlého díla *Všeobecná psychopatologie* (1913). Jaspers v díle přijímá a rozvíjí podněty zejména Wilhelma Diltheye a Edmonda Husserla.

Po roce 1915 Jaspers přešel na filosofickou fakultu univerzity v Heildelberku, kde nejdříve učil psychologii. V této době mu vyšla kniha *Psychologie světových názorů* (1919), která je později pokládána za spis, který založil celý směr filosofie existence ve 20. století. Toto dílo také vedlo k tomu, že byl Jaspers povolán na katedru filosofie v Heildelberku,

³⁰ Havelka, M. Karl Jaspers: Život a dílo. In: Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 35.

kde začíná jeho filosofická dráha. Jeho hlavním záměrem bylo znovu oživit otázky, kterými se zabývali filosofové po celá staletí, avšak v proměněné podobě, která bude respektovat podmínky své doby.

3.1. Jaspersův pojem filosofie

Otázka „co je filosofie“, je podle Jasperse předmětem sporů. Lidé od ní buď očekávají nějaká poučení, nebo ji berou jako bezpředmětné myšlení. „Hledí na ni buď s ostychem jako na důležité úsilí neobyčejných lidí, nebo jí pohrdají jako zbytečným hloubáním snílků.“³¹ „Zvláštním rysem původního filosofování člověka jako takového jsou otázky dětí.“³² Děti se diví. A tento dětský úžas se mnohdy dotýká hloubi filosofování. Žasnout znamená směřovat k poznání. V úžasu si uvědomuji své nevědění. Podobně je to i u duševně nemocných. Tedy rčení, že děti a blázni říkají pravdu, má hluboký smysl. Filosofii nelze uniknout, je pro člověka nezbytná a člověk se s ní setkává vždy a všude. A i ten kdo filosofii odmítá, filosofuje, aniž by o tom věděl. Protože ten, kdo o filosofii jen přemýšlí, už filosofuje a nezáleží, jestli ji přijímá nebo odmítá. „Filosofie znamená: být na cestě. Její otázky jsou podstatnější než její odpovědi a každá odpověď se stává novou otázkou.“ Filosofie tedy nikdy nekončí.

Počátek filosofie je historický. Původ filosofie je však vždy pramenem, z něhož přichází podnět k filosofování. Původů je několik. Může to být např.: údiv. Z údivu plyne otázka, z otázky poznání, z poznání pochybnost o poznaném a kritické zkoumání. Podle Jasperse není pravdivého filosofování bez pochybností.

Původ filosofie je v úžasu, v pochybnosti, ve vědomí ztracenosti (v zakoušení mezních situací). Filosofování začíná otřesem. „To , že se nám v úžasu zjevuje bytí, nám vyráží dech, ale zároveň nás to svádí

³¹ Jaspers, K. *Úvod do filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 9.

³² Tamtéž, s. 10.

k tomu, abychom se odvrátili od lidí a propadli čisté, okouzující metafyzice.“³³ Ale tyto tři podmínky pro filosofování ještě stále nestačí. Důležitá je ještě komunikace mezi lidmi. Člověk existuje pouze s druhým, sám není nic. Je to komunikace existence s existencí. Filosofie je sdělení, vyslovení, vyslyšení. Teprve v komunikaci je dosaženo cíle filosofie.

Filosofie pro Jaspersa není jen teoretická záležitost, ale je ve vzmachu nesena existencí člověka. Pro Jaspersa je filosofování možné jen jako uchopování vlastní existence. Filosofie vždy vychází z konkrétního jedince. Ale i když je pro Jaspersovu filosofii velmi důležitá existence, nezapomíná ani na to, že musí být doplněna rozumem. „Rozum a existence jsou stejně nutné momenty či rozměry filosofie: bez existence filosofie degeneruje ve zbytečnou intelektuální hru, bez rozumu jí hrozí, že skončí v iracionalismu.“³⁴ „Základom každého vedomia bytia bol v konečnom dôsledku rozum alebo Boh.“³⁵

Existence je dějinnost, je vždy v situaci. V každé době se objevuje jiná filosofická výzva, jiné problémy i jiná řešení a úkolem filosofa je objevit pravdu jak pro sebe, tak pro svou dobu. Filosofové vlastně jen projasňují to, co už lidé vědí, pouze navíc rozšiřují důsledky, vykládají a naplňují je novými pojmy a názory. Filosofii nikdy nedospíváme k závěru, že bychom zjistili, jak to všechno je, ale k tomu, že všichni mohou vědět, pro co žijí, co dělají a kam směřují. Člověk ale nemůže vědět, co má činit. Absolutní pravda pro člověka totiž neexistuje. „Filosofovat znamená za všech okolností zápasit o svou vnitřní nezávislost.“³⁶ Být ve světě nezávislý znamená mít zvláštní postoj ke světu, znamená to světa se zároveň účastnit i neúčastnit, být ve světě i mimo něj.

³³ Jaspers, K. *Úvod do filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 19.

³⁴ Röd, W. Thurnher, R. Schmidinger, H. *Filosofie 19. a 20. století III*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 233.

³⁵ Jaspers, K. *Rozum a existencia*. Bratislava: Kalligram, 2003, s. 13.

³⁶ Jaspers, K. *Úvod do filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 76.

Pro člověka je na filosofii nejhorší to, že nepředkládá žádné obecně platné výsledky jako například věda. Člověk chce „vědět“. Filosofie tedy, na rozdíl od vědy, postrádá jednomyslné uznání všemi. Navíc filosofie nemá charakter vzestupného procesu jako věda, ve filosofii nemůžeme říct, že bychom byli dále než Platón, ale dále než řecký lékař Hippokratés každopádně jsme. Ale k porozumění vědě je nutné učení a vzdělání, zatímco k filosofování stačí naše lidské bytí, osud a zkušenost. „Vědecké poznání je pro Jaspersa metodickým poznáním, jež se nám vnucuje jako jisté a všeobecně platné. Oproti tomu filosofie je „nevěděním“, nikoli však pouhým, nýbrž sebe si vědomým nevěděním.“³⁷

3.2. „Všeobjímající“ bytí

Jaspers si pokládá otázku: „co je bytí“? A odpovědi jsou podle něj různé. Může to být Tháletova myšlenka, že vše je z vody nebo další navazující odpovědi, že vše je oheň, vzduch, materie, atom, duch apod. Existuje celá řada názorů na svět, ale který je ten pravý? Všechny tyto názory chápou bytí jako něco, co stojí přede mnou, jako předmět. Tyto předměty jsou obsahy našeho vědomí a stojí vždy proti nám. Podle Jaspersa ale bytí jako celek nemůže být ani jako objekt, ani jako subjekt, nýbrž musí být objímající. „Vše, co se mi zpředměťuje, přistupuje ke mně z objímajícího, a já jakožto subjekt z něho vystupuji. Předmět je určité bytí pro Já. Objímající zůstává pro mé vědomí temné.“³⁸ Bytí tedy objímá subjekt i objekt. Samo objímající se nám nikdy neukazuje, nýbrž vše ostatní se nám ukazuje v něm.

Objímající, myšleno jako jakožto bytí samo, Jaspers nazývá transcendencí (Bohem) a světem. A objímající, které je myšleno jako to, co jsme my sami, nazývá pouhým bytím, vědomím vůbec, duchem a

³⁷ Havelka, M. Karl Jaspers: Život a dílo. In: Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 27.

³⁸ Jaspers, K. *Úvod do filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 23.

existencí. V předmětně určeném myšlení nastává vzlet člověka do objímajícího, a ten způsobuje, že si začneme uvědomovat, že naše pouhé bytí je založeno v bytí samém. „Teprve tím, že si uvědomujeme rozštěpení na subjekt a objekt jakožto základní skutečnost jak našeho myslícího bytí, tak také objímajícího, které se v něm zpřítomňuje, stáváme se svobodnými k filosofování.“³⁹

3.3. Lidské bytí

„Lidská bytost sama je pojímána jako něco, co se vyvíjí a mění v dějinách.“⁴⁰

Zabýváme-li se otázkou lidského bytí u Jasperse, setkáváme se s tím, že nás ve svém výkladu zavede přímo tam, kde se filosofie lidského bytí obrací ve filosofii existence.

Otázka po lidském bytí není jednoznačná. „Člověk je vždy něčím víc, než o sobě ví.“⁴¹ Je cestou, možností. Lidské bytí je rozštěpené a každý jedinec má za úkol ho překonat. Tuto rozštěpenost může člověk překonat např. v mezní situaci.

Lidským bytím se zabývá také sociologie, psychologie a antropologie. Tyto moderní vědy jsou ale jen náhražkou filosofie. Ale teprve filosofie existence je filosofií lidského bytí, která přesahuje člověka. Sociologie se nezaměřuje na lidské bytí, je vědou o lidském chování, zkoumá člověka jako člověka ve společenství lidí. Psychologie zkoumá duši člověka, nevědomí, pudy apod. A antropologie se zaměřuje na tělesný typ, rasu či charakter. „Bez sociologie nelze dělat politiku. Bez psychologie nikdo nezvládne zmatky ve styku se sebou a ve styku s druhými. Bez antropologie by bylo ztraceno vědomí temných základů toho, v čem jsme si dáni.“⁴² Ale poznání pomocí těchto věd je značně omezeno. Sociologie mi

³⁹ Jaspers, K. *Úvod do filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 28.

⁴⁰ Landgrebe, L. *Filosofie přítomnosti: Německá filosofie 20. století*. Praha: Academia, 1968, s. 17.

⁴¹ Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 140.

⁴² Tamtéž, s. 149-150.

neřekne, co chci, psychologie neukáže, co jsem. Tyto moderní vědy učí vidět člověka jako objekt, ale tím poznáváme jen něco na člověku, ne člověka samotného.

Veškeré dějiny, dokonce už antika se zajímala o lidské bytí, které nová doba přejmenovala na *osobnost* a ačkoliv ji lze pojmenovat jakkoliv, nic to nemění na tom, že stále zkoumáme způsob lidského bytí.

Poznání lidského bytí

„Naše poznávání je pouhou činností našeho vědomí vůbec. My sami jsme víc než jen naše poznávací činnost a samozřejmě také více než to, co sami o sobě poznáváme.“⁴³ Co jsme však my sami? Touto otázkou se lidé zabývají už tisíciletí, prošla různými věky i kulturami, všude se setkala s jinou odpovědí, ale podstata této otázky se nikdy nezměnila. Je to otázka, která se člověka hluboce dotýká a s kterou si věda dodnes neví rady. A jak se vůbec tato otázka objevila? Lidé žili v neproblematické samozřejmosti, ale cítili, že se před nimi něco skrývá, že je zde něco ještě neodhaleného. Najednou se objevuje otázka a zároveň s ní přichází probuzení. Toto probuzení je počátkem lidského bytí. Dříve bylo asi jednodušší poodhalit to, co bylo zahaleno, v dnešní době se na nás valí kvantum poznatků, kterých se dosáhlo pomocí techniky, a je tedy asi obtížnější rozpoznat to původní zahalené, ale na druhou stranu právě pomocí techniky a vědění bychom to mohli objasnit mnohem průhledněji. Naši původní otázku doprovází vědomí bytí, hledání, co toto bytí je a co jsem vlastně já? Když se člověk na takové otázky ptá, odehraje se v něm určitý skok, a to ne pozvolný, ale rázný. Najednou se mu „rozsvítí“. A není k tomu ani potřeba nějakého velkého filosofování. Když u jedince k takovému „probuzení“ dojde, už nenachází klid, ale hledá cestu a klade si další otázky, hledá nějaký platný recept, to vše je ale, podle Jasperse, chybné, protože žádný takový recept neexistuje. Člověk nejednou cítí, že je na světě kvůli něčemu

⁴³ Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 43.

jinému, než si předtím myslel, napadlo-li ho to vůbec. Vynořují se otázky typu: „přece tu nejsem jen tak pro nic za nic; to, že jsem zde, značí něco, co veškeré značení přesahuje.“⁴⁴

„Co je člověk?“ Když se zeptáme na tuto otázku, zjistíme, že každý obraz člověka je nedostatečný, že nikdy nejsme schopni přesně vyjádřit, co člověk je, i když máme z minulosti k dispozici velké množství obrazů až po ten obraz dnešní, kdy člověka učinily předmětem moderní vědy (jako sociologie, psychologie, fyziologie), které však nejsou schopny pojmout člověka jako celek. Fyziologie člověka zkoumá jako tělo, psychologie jako duši a sociologie jako společenskou bytost. Co je tedy člověk? Napříč dějinami se odpovědi na tuto otázku radikálně lišily. Podle Jasperse bylo nejvyššího vědomí o lidském bytí dosaženo v bibli. Poznání nám tedy nedává na naši otázku, „co je člověk“, odpověď, ale to neznamená, že kde končí poznání, mělo by končit i myšlení, právě naopak. Jaspers se snaží porozumět lidskému bytí prostřednictvím šifer. „Máme možnost pochopit lidské bytí pomocí šifer jasněji, než bychom byli s to bez nich.“⁴⁵

3.4. Pojem existence

„Já je více než pouhé bytí a už v pouhém bytí je možná existence.“⁴⁶
„Existence podle Jasperse označuje takové Já (Selbst), které se vztahuje ke svým možnostem, a prosvětlení existence je takový proces, který jednotlivci ukazuje jeho původní možnosti, možnosti jeho svébytí a apeluje, aby je jednatel svým jednáním uskutečnil. Je to cesta zakoušení mezních situací (smrti, utrpení, boje, viny atp.)“⁴⁷

Jaspers si uvědomuje nesnadné sdělování existence, ta totiž uniká každému předmětnému zachycení a ukazuje se jen tehdy, když ji uchopuje

⁴⁴ Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 47.

⁴⁵ Tamtéž, s. 49.

⁴⁶ Röd, W. Thurnher, R. Schmidinger, H. *Filosofie 19. a 20. století III*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 243.

⁴⁷ Havelka, M. Karl Jaspers: Život a dílo. In: Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 17.

konkrétní jedinec. Při „osvětlování“ existence musíme tedy počítat s tím, že je to myšlení bez „specifického předmětu“.⁴⁸ Nemůže se nikdy stát všeobecně platnou. A také je výzva existence určena nezcizitelné svobodě jedince, takže je nutné se vyvarovat jakémukoliv předkládání určitých možností. Jaspers je tedy zastáncem spíše nepřímé formy sdělování existence. Nesnaží se existenci popisovat, a proto mluví o „osvětlování“ existence. Např. dává důraz na svobodu jako na osvětlování existence. „Osvětlování“ existence nic předem člověku nepopisuje, není to návod, pouze jedince odkazuje na možnost, jak uchopit své bytí.

„Z nepoznané temnoty stoupá jednotlivec krok za krokem k vědomí své existence.“⁴⁹

„Existence je bytí, které stojí proti veškerému bytí světa a je od něho radikálně odlišné.“⁵⁰ V pravém slova smyslu ale existence není bytí, ale možnost bytí. Uskutečňuje se pouze v činu, takže ji nelze myslet. Je myšlením, kterým by se člověk chtěl stát sebou samým. Toto myšlení osvětluje bytí a apeluje na svobodu člověka (jako „osvětlení“ existence). Moderní původ filosofie existence najdeme u Kierkegaard, který existenciálně prolomil německý idealismus. „Filosofie existence nemůže najít žádné řešení, nýbrž může jen uskutečňovat v mnohosti myšlení z aktuálního původu ve sdělování od jednoho k druhému.“⁵¹ Byla by totiž hned ztracena, kdyby věřila, že ví, kdo je člověk, a opět by se stala antropologií, psychologií nebo sociologií. Nevede tedy k žádnému výsledku. Je nutné dát pozor, aby nesklouzla do pouhé subjektivity. Prává filosofie existence je tázání, ve kterém člověk přichází k sobě samému,

⁴⁸ Röd, W. Thurnher, R. Schmidinger, H. *Filosofie 19. a 20. století III*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 235.

⁴⁹ Havelka, M. Karl Jaspers: Život a dílo. In: Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 25.

⁵⁰ Störig, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Praha: ZVON, 1991, s. 451.

⁵¹ Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 153.

nemůže poznat svou existenci, ale jen ji vyjasňovat. „Neboť já nejsem, co poznávám, a nepoznávám, co jsem.“⁵²

Existenci je možné „pocítit“ jen v okamžicích „existenciálního vzepětí“. Pro Jaspersa je lidská existence možná jen jako vykročení z imanence, jako překročení, transcendování všeho nepochybného a faktického. A takové vykročení za nás nemůže udělat nikdo jiný. „Jaspers chce připravit transcendující skok: od pouhého bytí, vědomí vůbec a ducha k existenci a od imanence světa k transcendenci božského základu.“⁵³ Jaspers existenci chápe jako autentické bytí člověka sebou, které jednotlivec uskuteční svým svobodným rozhodnutím. Člověk se své existence může chopit, ale také se s ní může minout a tím zklamat sebe. Existence je úkol a tento úkol by měl každý jednotlivec splnit.

Existenci Jaspers spojuje s pojmem svobody. Přejít k existenci se uskutečňuje jako volba sebe sama skrze svobodu. Tento přechod Jaspers označuje skokem nebo častěji „vzepětím.“ Vzepětí charakterizuje tak, že proti sobě klade bytí a existenci. V pouhém bytí je člověk podmíněný a nesvobodný, naproti tomu existence od člověka vyžaduje nepodmíněnost a svobodu a odpovědnost za vlastní já. V okamžiku existence má jedinec jistotu, že to chce opravdu on, klade své bytí sebou nad zájmy pouhého bytí a uskutečňuje se jako svoboda.

Podle Jaspersa se existence pro jedince nikdy nemůže stát trvalou, jedinec neustále upadá zpět do pouhého bytí a svou existenci si musí vždy znovu vybojovat. „Existence se tedy objevuje jen v určitých „vrcholových“ situacích. V okamžiku existence je člověk vytržen z časovosti. Člověk existuje jen, když něco koná, existence se uskutečňuje v rozhodnutích, které jedinec udělá a to vždy v neopakovatelné dějinné situaci, ve které mu do duše vstupuje transcendence.

⁵² Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 154.

⁵³ Röd, W. Thurnher, R. Schmidinger, H. *Filosofie 19. a 20. století III*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 246.

Existují situace, v nichž se existence uskutečňuje bezprostředně. Podle Jasperse to jsou především dva momenty: mezní (hraniční) situace a komunikace.

Člověk se vždy nalézá v určité situaci, a když tuto situaci shledává znepokojivou či dokonce nebezpečnou, snaží se ji nějak změnit, nebo ji vyměnit za jinou. A situace tomuto lidskému působení podléhají. Oproti tomu mezní situace jsou takové, kterým se nemůžeme vyhnout, změnit je nebo vyměnit za jiné, protože mají svůj základ v nezrušitelné konečnosti lidského bytí, jsou dané s konečnou platností a nemůžeme za ně vidět. Jsou to např.: smrt, utrpení, zápas, vina. Existují tedy situace, z kterých nemůžeme vystoupit a které nemůžeme změnit: „musím umřít, musím trpět, musím bojovat, jsem vydán náhodě, nevyhnutelně se zaplétám do viny.“⁵⁴ Od jiných situací se liší tím, že v mezních situacích selhávají prostředky, díky kterým jiné situace zvládáme a začínají se objevovat hranice, zhroucení pouhého bytí. Mezní situace patří k existenci, ne k pouhému bytí, aby ji jedinec mohl zvládnout. Čelit mezním situacím můžeme podle Jasperse tak, že se je nebudeme pokoušet změnit, ale naopak necháme touto mezní situací změnit sebe. „Stáváme se sebou, jestliže vstupujeme do hraničních situací s otevřenýma očima. Zakoušet hraniční situace a existovat je jedno a totéž.“⁵⁵ Mezní situace Jaspers nevnímá jako zdi, ale nechává si skrze ně ukázat cestu ke svému bytí sebou, ke svým možnostem. Jedině v mezních situacích vnímá člověk svět v jeho původnosti, rozhoduje se plně a opravdově, jen sám za sebe, odkud a jak bude znovu budovat opory svého života.

Jaspers o mezních situacích, kde člověk ztrácí oporu, mluví už ve své *Psychologii světových názorů*. „V těchto situacích dochází skrze utrpení k probuzení existence, vlastního bytí sebou, které je předmětně

⁵⁴ Jaspers, K. *Úvod do filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 16.

⁵⁵ Röd, W. Thurnher, R. Schmidinger, H. *Filosofie 19. a 20. století III*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 249.

nevyjádřitelným základem, původem našeho bytí.⁵⁶ Naše bytí se odehrává v pobývání. „Jaspers nás učí existenci prosvětlujícího myšlení, které se zaměřuje na skutečné existování, jež je transcendováním k sobě samému.⁵⁷ A toto transcendování k sobě samému je výkon existenciální možnosti ve mně. Existence je základ mého neuspokojení a v neuspokojení se právě ozývá nárok, abych dospěl k původu sebe sama. Existence nemůže být bez transcendence, bez něčeho, co mě přesahuje. Projevuje se svobodným rozhodnutím. Jaspersova filosofie má být vedena úsilím jedince dospět k sobě samému, Jaspers se např. inspiroval řeckým nápisem v Delfech: *Poznej sám sebe*. Vedle Kierkegaarda a Nietzscheho je tedy Jaspers dalším myslitelem, který přispěl k prosvětlení rozumu a existence. Pojem existence se má stát cestou pro nespokojeného jedince ve svém pobývání. Poté by se měl jedinec setkat s transcendencí, tj. to, co přesahuje naše pobývání i celý předmětný svět. K pozornému člověku nicméně transcendence mluví, a to v šifrách. „Slovem *šifra* vyjadřuje Jaspers svou blízkost, ale i svou distanci od křesťanského Zjevení.⁵⁸

Po mezní situaci pro transcendování k existenci slouží také komunikace, bytí sebou totiž nelze získat prostřednictvím samoty. Pro uskutečnění existence je nutné komunikovat s jinou existencí. Komunikace s druhým ale vyžaduje otevřenost obou existencí. Komunikace funguje jako zápas o existenci. Existenci Jaspers určuje jako vztah k sobě, existence se nedá vynutit, ale přesto k ní je každý povolán.

Lidská existence se vztahuje k transcendenci.

3.5. Transcendence

Moment transcendence se otevírá v lidské existenci, v její svobodě. Ve svobodě vyrůstá lidské bytí, ve svobodě zakoušíme, kým vlastně jsme.

⁵⁶ Sobotka, M. Jaspers v roce 1931. In: Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 7.

⁵⁷ Tamtéž, s. 8.

⁵⁸ Tamtéž, s. 11.

Existenci se dává pocítit transcendence v okamžicích existenciálního vzepětí. Existence je podle Jasperse vztah k sobě a současně i vztah k transcenci. „Transcendence je pro něho filosofický výraz toho, co se myticky označuje jako Bůh.“⁵⁹ Tato nepředmětná transcendence pro něj znamená vycházení za všechny předměty a šifry, překračování a přesahování. Nelze ji myslet, pouze uchopovat symboly. Tyto symboly (šifry) nejsou pro pouhé bytí čitelné, ukazují se pouze existenci. A šifrou se může stát všechno dané: příroda, umění, dějiny i sám život. „Výklad šifer je vždy mnohoznačný. Dokáže je číst pouze člověk jako bytí sebou samým.“⁶⁰

K transcenci se nedostaneme pozorováním přírody a světa, ale skrze svobodu, v bodě, kdy se nechápeme ze světa. Díky transcenci existujeme ve své svobodě.

3.6. Šifry transcendence

Co si máme představit pod pojmem šifra? Šifra označuje něco, co člověka přesahuje. Je to něco, co neexistuje jako předmět ve světě. Nemůžu se k nim vztahovat představováním ani myšlením. Šiframi mohou být např.: obrazy nebo představy, ale pouze takové, které vedou k transcenci. Šifer existuje mnoho, všechny jsou dějinné a jedinečné a k životu je potřebujeme.

Když se existence vztahuje k transcenci, je to jako když se vztahuje subjekt k nějakému objektu. Nelze si to vědecky vynutit ani vědecky prozkoumat. „Šifry nejsou poznáním něčeho. Nejsou to znaky, které by bylo možno vyložit tím, že řekneme, k čemu se vztahují, nýbrž v nich samotných je přítomno to, co nemůže být přítomno žádným jiným způsobem.“⁶¹

Žijeme a pobýváme ve světě, ve kterém se nám ukazují různé skutečnosti, oslovují nás a zneklidňují tím, že nevíme, co znamenají.

⁵⁹ Röd, W. Thurnher, R. Schmidinger, H. *Filosofie 19. a 20. století III*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 253.

⁶⁰ Störig, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Praha: ZVON, 1991, s. 453.

⁶¹ Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 60.

V takovýchto situacích pak vystupují otázky po Bohu, po transcendenci. Člověk totiž požaduje odpovědi, chce vidět svět jasněji, chce mu rozumět, a proto o něm přemýšlí. Toto přemýšlení o světě je startem k otázce po transcendenci. A když se začínáme po transcendenci ptát, chceme od ní slyšet, že je, co je a jak k nám v šifrách promlouvá. Křesťané se ptají konkrétně po Bohu, ale jsou tací, kteří prohlašují, že Bůh není. Ale i taková myšlenka je velice důležitá, u člověka, který něco takového pronese, to znamená, že o tom přemýšlí, že je také v „neklidu“. „Co tedy je, jestliže Bůh není? Je přece zjevné, že není jen nicota! Vždyť jsme zde my, je tu svět. Co tedy je?“⁶² Na takovou otázku lze odpovědět různě, může to být: přírodní zákon, hmota, život, skutečnost, odpovědnost. Tyto a další podobné příklady se snaží, za předpokladu, že Bůh neexistuje, odpovědět na otázku *co jest*. Tyto odpovědi se stávají šiframi. Ale Jaspers se ptá: Oslovují jedince tyto šifry víc než šifry božství? Zde vzniká zmatenost světa. Je vůbec možné aby byl názor, že žádný Bůh neexistuje, pravdivým? Proč by se ale nad ním lidé zamýšleli po celé dějiny? Jaspers tvrdí, že právě na základě těchto dějin se myšlenka Boha stala stejně tak filosofickou, jako teologickou.

Transcendence se vyskytuje tam, kde pro člověka svět už není jako něco, co existuje samo ze sebe. Tato transcendence je místem, ke kterému směřuje lidská svoboda. A jen to, co se děje skrze svobodu, může být pochopeno a stát se pro člověka předmětem. Transcendence ale není předmět poznání a ani ji předmětem poznání nemohu učinit, znamená to tedy, že o ní nemůžeme mluvit? Mluvit totiž přece můžeme jen o věcech, které se pro nás ve světě stávají předmětem. „Že však o ní přesto mluvíme, to se ukazuje v celé filosofii, a ukazuje se to mimo jiné také v tom, že mluvíme o šifrách.“⁶³ Tuto transcendenci, kterou nemůžeme poznat a ke které se vztahujeme ve své svobodě, si představujeme v šifrách. Šifra ale

⁶² Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 68.

⁶³ Tamtéž, s. 74.

nikdy není samotnou transcendencí. Transcendenci nelze ani uchopit pomocí obrazu, nějak si ji připodobnit, protože taková transcendence by se stala konečnou a už by transcendencí nebyla. Ve Starém zákoně také najdeme: „Nezobrazíš si Boha zpodobněním ničeho.“

Když cítíme závislost na transcendenci, stáváme se závislími na světě.

Příklady šifer transcendence

Jaspers se nejprve zmiňuje o šifrách božství. Konkrétně o šifře Jednoho, o šifře osobního Boha a o šifře „Bůh se stal člověkem“. „Bůh stojí mimo svět, ale působí a projevuje se v celém bytí světa. Je v něm. Je mimo a zároveň uvnitř. Je to takzvaná imanentní transcendence.“⁶⁴

Množství bohů bylo postupně překonáno myšlenkou jednoho Boha, k tomu došlo v bibli. Jedno je počátek, který máme neustále před očima, když o něco usilujeme. Jedno je ale nekonečně daleko, je nepoznatelné a neuchopitelné, a kdyby ho člověk chtěl uchopit, zmizí. Je základem všeho jsoucího. Na druhé straně ale, pokud se jedinec stává sebou samým, je Jedno docela blízko. „Jedno se v mé přítomnosti jakoby zrcadlí, podobně jako slunce v kapce vody, a být takovouto vodní kapkou je jaksi smyslem lidské existence, pokud směřuje k Jednomu.“⁶⁵ Toto Jedno je šifrou a uchopit Jedno mohu pouze tím způsobem, že se sám také stanu šifrou a ostatním šifráům budu naslouchat. „Jedno je tím, na čem závisí, zda dosáhneme své existence.“⁶⁶ Jedno nás vytahuje z pouhého přebývání do existence.

Šifra osobního Boha má tolik různých podob, kolik je na světě lidí, proto odpovídá každé osobě člověka, který se obrací k osobnímu božství. Tento Bůh se objevuje jako osoba, ale pořád zůstává skryt v množství rozmanitých obrazů.

⁶⁴ Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 106.

⁶⁵ Tamtéž, s. 83.

⁶⁶ Tamtéž, s. 87.

Šifra „Bůh se stal člověkem“ je myšlenka, kdy by se měl Bůh vtělit v člověka. Tedy člověk, který by byl vtělením Boha, by se stal realitou Boha samotného. V křesťanské víře např. dochází k vtělení právě toho jediného Boha.

Všechny tyto šifry se volně vznášejí a našim existenciálním osudem je, která z těchto šifer nás osloví.

Chce člověk šifry překročit? Každý jedinec má přece rád, když už je od všeho osvobozený, tedy člověk by nejspíše chtěl mít alespoň na chvíli pocit, že šifry končí. Jaspers ale tvrdí, že člověk chce šifry právě proto, protože chce svět, protože chce ve světě žít, a ne ho popírat.

„Šifry jsou řečí skutečnosti transcendence, nikoli samotnou transcendencí. Náš rozum jejich řeč neslyší, slyšíme ji jen my jakožto možná existence“⁶⁷ Uvnitř řeči šifer máme k dispozici všechny možné obrazy světa. Vědecký obraz světa Jaspers vylučuje a je přesvědčen, že neexistuje. „Když transcendence promlouvá čistě z řeči šifer, aniž by vyžadovala reálnou podobu v tomto světě, dospívá člověk neklamně k sobě samému.“⁶⁸

Je nutné mít povědomí o duchovní situaci, abychom si mohli klást otázky po šifrách transcendence.

3.7. Duchovní situace

„Duchovní situace člověka je teprve tam, kde si je vědom sebe v mezních situacích.“⁶⁹

Duchovní situace doby, co tento pojem znamená? Je to stát, duch nebo lidské bytí? Jaspers ve svém díle vysvětluje, že to, oč mu jde, je bytí sebou jedince, osoby. Člověk je tím, že je doba a ze své doby a její dějinnosti vystoupit nemůže. Jaspers se ve své době nacházel

⁶⁷ Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 126.

⁶⁸ Tamtéž, s. 96.

⁶⁹ Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 77.

v mimořádné dějinné situaci, kdy měl pocit, že lidstvo opouští uchráněnost, kterou mu poskytovalo křesťanství, a že se vystavuje bezvěrectví, a tak nabízí řešení přechodu k filosofické víře, která je podle něj sebeporozuměním náboženské víry. Jaspers ale v době psaní *Duchovní situace doby* (1931) nemohl tušit, že se jeho obavy ze selhání současníků vyplní, a to v mnohem větším měřítku, než mohl očekávat. O tom poté pojednává ve svém díle *Otázka viny*. V knize *Duchovní situace doby* naráží Jaspers na problém naší civilizace, která se zmocňuje celé planety a na jedince, který je chycen ve světě techniky a ekonomiky.

Každý si pokládá otázku po situaci doby. Člověk si je vědom lidského bytí jen v jedné dějinně určené situaci. „Člověk je duch a situace vlastního člověka je duchovní situací.“⁷⁰

Jaspers se zaměřuje celkově na situaci doby, ale postupem času své myšlení stále více směřuje k bytí člověka. V marxismu bylo bytí zaměřeno na bytí lidských dějin, na materiální bytí výrobních prostředků. Proti marxismu nastupuje ekonomika a materialismus a zde podle Jasperse zaniká pravé dějinné vědomí doby. A zatímco lidstvo bylo se vzděláním a pokrokem spokojeno, Kierkegaard přichází s kritikou a staví člověka před nicotu. Ve své době ale není brán vážně. Požaduje křesťanství ve své původní opravdovosti, které by člověka mohlo napravit. Jaspers v návaznosti na Kierkegaarda také tvrdí, že se přivalilo odloučené vědomí doby, že neexistuje nic, co by nebylo pochybné. „Vědomí věku se uvolňuje od každého bytí a zabývá se samo sebou. Kdo tak myslí, cítí se zároveň sám jako nic. Jeho vědomí konce je zároveň vědomím nicotnosti jeho vlastní bytosti.“⁷¹

Otázku současné situace Jaspers cítí naléhavěji než kdy předtím. „Co udělalo člověka člověkem, to leží před tradovanými dějinami.“⁷² Postupné kroky k lidskému bytí způsobily, že se člověk na světě vyskytuje

⁷⁰ Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 25.

⁷¹ Tamtéž, s. 33.

⁷² Tamtéž, s. 33.

v rozmanitých podobách. Jaspers si uvědomuje tu prázdnotu, kterou lidstvo pokrokem, vědou a technikou vytvořilo. Rozvinutím technického světa totiž začalo skutečné ovládní přírody a člověk touto přírodou klidně pronikl a zase ji opustil, aby v ní vytvořil nějaké dílo, které by sama příroda nikdy nevytvořila a s kterou nyní bojuje o moc. Nová doba se ale neodlišuje od těch ostatních jen odbožštěním a technizací, je to úplný obrat světa a Jaspers zde upozorňuje, aby se tato doba také nestala nejubožejší dobou selhávajícího člověka.

Situaci existence, která se v době vědy a techniky neustále mění, nelze změnit. Vše ale záleží na člověku. Naše osvobození je dvojznačné, buď vede k svobodnému svébyetí nebo k nesvobodě, k nihilismu, který vzniká z vědecké pověry a technické nadvlády. Jaspers v této souvislosti naznačuje, že v takové situaci už nám ani filosofie nepomůže, ta totiž přináší osvobození, ne svobodu.

Pobývání vs. existence

Co se stane s člověkem, který není schopen dojít k existenci, nebo k ní dojít nechce? Takový člověk zůstane v pouhém pobývání ve světě, zaměřuje se jen na běžnou činnost, nemá ambice nějakého přesahu sebe sama a o existenciálních otázkách nepřemýšlí. Stává se masou. „Masa jako nerozčleněný dav lidí přítomných v jedné situaci, který se ve své efektivitě stává jednotou, existuje vždy jen jako přechodná skutečnost.“⁷³ Její vlastnost je veřejné mínění. Je bezduhá a nelidská. Je pobýváním bez existence. Ale každý člověk jako možná existence je jako jedinec více než jen člen masy, nesmí se v masě ztratit, protože by tím ztratil své lidské bytí. Člověk je člen národa jednoho historického celku a je odpovědný za svou budoucnost. Kdo chce uchopit své bytí je v napětí mezi svým vlastním pobýváním a svým vlastním bytím sebou. Teprve jako možnost bytí sebou může člověk dojít k samotnému bytí. A tím, že se člověk stává bytím sebou,

⁷³ Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 50.

uskutečňuje se jako existence. Člověka ale v jeho bytí sebou ohrožují meze pobývání, které se mu za tu dobu staly nepostradatelné, konkrétně to znamená vědomí techniky. Jedinec k životu techniku potřebuje a je pro něj těžké se od ní odprostit.

„Zdá se, že dnes se hroutí, co bylo po tisíciletí svět člověka.“⁷⁴ Úpadek má duchovní základ. Svět je plný gest místo bytí, rozmanitosti místo jednoty, mnohomluvnosti místo opravdového sdělování, prožitku místo existence.

Věděním svého bytí člověk přesahuje své pobývání. Jako duch si vytváří svou řeč v dílech umění, vědy a filosofie. Ale i duchovní tvorba v současnosti upadá. „...umění se stává hrou a potěšením (místo aby bylo šifrou transcendence), věda se stará jen o technickou upotřebitelnost (místo aby byla uspokojením původní touhy po věděni), filosofie se stává školskou naukou nebo hysterickou zdánlivou moudrostí (místo aby stavěla bytí člověka v pochybnost a nebezpečí radikálním myšlením).“⁷⁵

V umění se nyní hlavně prosazuje stavební umění, které je dovedeno k dokonalosti, ale nevede k transcendenci jako umění dob minulých, kde člověk v básních, malbách, stavbách apod. mohl odhalovat vlastní bytí. Technické umění způsobuje úpadek podstaty umění. Má funkci zábavy, hry nebo rozptýlení od běžného pobývání. „Místo osvobození vědomí v pohledu na bytí transcendence je umění něčím takovým jako zřeknutí se možnosti bytí sebou, jedině jemuž se přece teprve ukáže transcendence.“⁷⁶

Věda se zaměřuje hlavně na hmatatelné výsledky. Chce jistotu. Překračuje hranice toho, co je člověk vůbec ještě schopen pochopit, většinou věcem totiž člověk nerozumí. Důsledkem je vědomí ztráty smyslu. Chybí zde původní touha po věděni.

Filosofie má velký úkol. Jen v ní se člověk může ujistit o vlastním chtění, ovšem jen když už se nechce spoléhat na víru. „Kde je náboženství

⁷⁴ Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 83.

⁷⁵ Tamtéž, s. 124.

⁷⁶ Tamtéž, s. 128.

ztraceno (...), tam je fantazírování a fanatismus pověr, nebo filosofování.⁷⁷ Filosofie chce dovést k jasnosti a říci, co by bylo skutečně vědomé jen v existenci, ne pouze v myšlení. Člověk, který ztratil víru, přemýšlí o svém bytí a právě tady pak vznikají filosofické myšlenky. Jedinec se nespokojí sám se sebou jako s bytím, ale naopak má nutkání se přesáhnout. Filosofie se tedy stává základem pro vlastní bytí člověka.

3.8. Politické názory

Jaspers byl moralista, jeho ústřední otázka zněla: jak zachovat svobodu ducha, lidskou důstojnost a lidská práva? Byl přesvědčen, že východiskem je uznání možnosti svobody.

Po druhé světové válce se Jaspers opakovaně vyjadřoval k politické situaci, obzvláště k politické situaci Německa. Zabýval se otázkou kolektivní viny Němců. V díle *Otázka viny* se k tomuto problému staví tak, že otázka kolektivní viny může být zodpovězena pouze tehdy, pokud se rozliší právní, morální, politická a metafyzická vina.

Než se dostanu k německé otázce viny, pokusím se naznačit, jak Jaspers pojímá vinu jako takovou vůbec. „...když se v jednání skrývá zlo, my lidé neseme vinu za všech okolností, ať už jednáme nebo nejednáme.“⁷⁸ „Ten, kdo v dobrém jednání považuje sebe sama za dobrého, není už dobrý. Spokojenost se sebou samým je zlo.“⁷⁹ Když leží původ neštěstí ve světě a původ zla v člověku, nevznikají žádné otázky, je to jasné, ale naopak, když však tento původ existuje před člověkem a před světem, poté vyvstává mnoho otázek. Je to např. otázka: „Co nebo kdo má vinu na tom, že se ve světě dějí hrozná neštěstí a že se já mohu stát zlým, že se mohu provinít?“⁸⁰ Tato otázka viny míří k počátku, který leží přede mnou, skrze který jsem

⁷⁷ Jaspers, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, s. 137.

⁷⁸ Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 53.

⁷⁹ Tamtéž, s. 55.

⁸⁰ Tamtéž, s. 57.

(sám jsem se totiž nestvořil). Člověk tedy má vinu. Zlo ve světě chápeme jen tehdy, když toto zlo, kterého se jedinec dopustí, je trestáno neštěstím. Tohle by bylo ze strany Boha logické a spravedlivé. Ale jak je možné, že ve světě vládne taková nespravedlnost, že zlým lidem se daří dobře a dobrým špatně? To je dobro a zlo rozděleno lidem lhostejně a libovolně? Na tyto otázky se odpovídá způsobem *theodicee* (ospravedlnění Boha). „Rozhodující je, zda si tazatel uvědomuje, že existuje něco víc, než jen člověk, hmota, přírodní zákon a tvořivá síla, že je něco, co je před člověkem i před světem.“⁸¹ Jen v takovém případě pak mají tyto otázky, i odpovědi na tyto otázky, nějaký smysl a váhu.

Dílo *Otázka viny* mě vlastně přimělo k výběru Karla Jaspersa jako svého tématu k bakalářské práci, tak bych zde chtěla uvést stěžejní myšlenky tohoto malého, ale emočně velmi silného díla, kterým se Jaspers pokouší svou teorii existence popsat v praxi.

Téměř celý svět Německo obviňoval, že mohlo za druhou světovou válku a za její důsledky. Mohou za to ale všichni Němci? Můžeme obviňovat celé Německo? Tyto a podobné otázky si Jaspers klade a postupně na ně odpovídá způsobem, kdy rozliší čtyři pojmy viny, které jsou: kriminální vina, politická vina, morální vina a metafyzická vina. Metafyzickou vinu Jaspers popisuje tak, že každý člověk je zodpovědný za všechno bezpráví na světě, zvláště za zločiny, ke kterým dochází v jeho přítomnosti nebo s jeho vědomím. Jestliže člověk neučiní vše, co může, aby tomu zabránil, je spoluvinen. Jestliže nenasadí svůj vlastní život, aby zabránil vraždění druhých, ale jen přihlíží, cítí se vinen způsobem, který nelze právně, politicky nebo morálně vystihnout. Z metafyzické viny vyplývá proměna vědomí vlastního já před Bohem. Tato proměna vnitřního já může vést k počátku nového života, ale i tak spojeného s nesmazatelným vědomím viny.

⁸¹ Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 47.

Trest se odpykává. Politická odpovědnost je vymezena mírovou smlouvou, ale morální a metafyzická vina zůstává, neodpykává se. Kdo jí má, vstupuje do procesu, který potrvá celý život. Každý Němec by si měl uvědomit svou metafyzickou vinu. To je ale nutné postřehnout ve vlastní proměně.

Jaspers si v díle pokládá otázku, jak vůbec soudit kolektiv a jak jednotlivce? Za zločin může být potrestán jen jednatel. Je však nesmyslné morálně obviňovat nějaký národ jako celek. „Morálně lze posuzovat vždy jen jednotlivce, nikdy ne kolektiv.“⁸² Není národa jako celku. Jazyk, kultura, společné osudy – to vše se protíná. Národ a stát ale nespádají v jedno. Národ nelze učinit individuem. „Národ jako celek nemůže být vinen nebo nevinný.“⁸³ Kolektivní vina národa tedy nemůže (s výjimkou politické odpovědnosti) existovat: ani jako kriminální, morální ani metafyzická vina.

Zabýváme-li se otázkou viny, je vždy nejdříve nutné zabývat se sebou samým. Očista znamená nejprve nápravu, tato náprava je nevyhnutelná. Ujasnit si svou vinu, zároveň znamená, ujasnit si svůj nový život a jeho možnosti. „Očista není ničím, co lze jednou provždy vyřídit, ale neustávající proces, kde se člověk stává sebou samým.“⁸⁴

„Jaspersovy politické koncepce zrcadlí určitý postoj v určité historické situaci a nejsou již aktuální. Ostatně Jaspers nebyl jediný filosof, který psal o politice a jehož dějiny vyvrátily.“⁸⁵

⁸² Jaspers, K. *Otázka viny*. Praha: Academia, 2006, s. 15.

⁸³ Tamtéž, s. 16.

⁸⁴ Tamtéž, s. 86.

⁸⁵ Röd, W. Thurnher, R. Schmidinger, H. *Filosofie 19. a 20. století III*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 262.

3.9. Filosofie náboženství

Jaspers si ve svém filosofování velmi brzy uvědomil, že theologii nemůže opomenout. „Problematiku filosofie náboženství je možné v určitém smyslu považovat za završení Jaspersova myšlenkového úsilí a svým způsobem i za summu jeho filosofie v té podobě, jak se jí po celý život pokoušel hlásat, totiž filosofie jako víry, která nalézá svůj zdroj v člověku a v jeho nejvlastnějším původu.“⁸⁶ Tak to také rozpracoval ve spise *Filosofická víra*.

Jaspersovi jde hlavně o to, aby se filosofie s theologií dorozumněly.

„Filosofická víra zná sebe samu jen jako dějinný pohyb, který probíhá v důvěře, že existuje poslední důvod, jehož prostřednictvím se víra ve jménu svého rozumu vzdává sebe sama, aby slyšela a následovala to, co se jí v něm ukazuje.“⁸⁷

A jak Jaspers pojímá Boha? Západní pojetí Boha má dva dějinné kořeny: bibli a řeckou filosofii. Boha nevidíme, nikomu není podobný, nelze ho zobrazit. Je chápán jako světový rozum či zákon, nebo jako osud či jako stavitel světa. Podle Jasperse nemůžeme tvrdit, že Bůh je, ale ani že není. Navíc dokázaný Bůh už by nebyl Bohem, ale pouhou věcí ve světě. „Myslet Boha znamená projasnit víru.“⁸⁸ Víra ale neznámá dívat se. Víra je v odstupě a v otázce. „Žít z víry neznámá opírat se o kalkující vědění, nýbrž žít tak, že se odvážíme věřit, že Bůh je.“⁸⁹

⁸⁶ Havelka, M. Karl Jaspers: Život a dílo. In: Jaspers, K. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 33.

⁸⁷ Tamtéž, s. 36.

⁸⁸ Jaspers, K. *Úvod do filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 36.

⁸⁹ Tamtéž, s. 36.

Závěr

Cílem práce bylo přiblížit filosofii existence v německém pojetí existencialismu, s konkrétním zaměřením na Karl Jaspers. Pojem existence je komplexní pojem, filosofové jej vysvětlují různě, někteří ho vykládají dokonce odlišným způsobem. Jan Patočka tvrdí, že obtíž existence spočívá v tom, že nám chybí její objektivní pojem. Člověku záleží na jeho bytí, svobodě. „Existence tedy je ono možné jádro lidství v člověku, to čím se člověk může a má stát.“⁹⁰

„Co je podstata člověka?“ Tato otázka není jen jedna z mnoha filosofických otázek, naopak, každou filosofickou otázkou se ptáme na člověka. Otázka po člověku se týká podmínek jeho existence. „Člověk se musí stát sebevědomou bytostí, aby vůbec mohl zůstat naživu.“⁹¹ Otázka „co je člověk“ lidstvo provází už od pradávna, ale odpovědi na tuto otázku se mění a vyvíjí. Odpověď existencalistů je, že člověk je lidská existence.

Kierkegaard hledá oporu v transcendenci, konkrétně v křesťanství. Podmínkou existence a tedy i svobody, je podle Kierkegaarda reflexe a to především sebereflexe. Pochopit sebe samého, je podle Kierkegaarda cesta pravdy.

Existencialistická filosofie se odvolávala na Kierkegaarda. Jaspers ale uvažuje jinak než Kierkegaard. „Nevytváří z existence systém, ale respektuje Kierkegaardovy pojmy subjektivity a křesťanství.“⁹² Jaspers používá Kierkegaardovy pojmy, např.: volba nebo rozhodnutí. Jaspersova lidská existence se nejjasněji ukazuje v mezních situacích. V mezních situacích je člověk na kraji svých možností, neví jak dál a právě v těchto situacích člověk pochopí, že jediná záchrana je pro něj transcendence, Bůh, víra. Každé jsoucní, které člověk pochopí, ztvární, uskuteční, je šifrou

⁹⁰ Patočka, J. Co je existence. In *Filosofický časopis*, 1969, roč. XVII, č. 5-6, s. 688.

⁹¹ Landgrebe, L. *Filosofie přítomnosti: Německá filosofie 20. století*. Praha: Academia, 1968, s. 27.

⁹² Mikulková Thulstrupová, M. Historický úvod do Kierkegaardových filosofických drobků. In *Kierkegaard, S. Filosofické drobků aneb Drobátko filosofie*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 22.

transcendence, která otevírá svůj smysl víře, ale pouze tehdy, nasadí-li člověk vlastní existenci.

Obecně je tematika lidské existence velmi přitažlivým tématem. Jak je člověk na světě, co je jeho bytí...takové a podobné otázky snad nenechávají klidného nikoho z nás. Celá tato problematika bytí a existence je ale složitá a společnost na tyto otázky vytváří nejednoznačné odpovědi, proto zde vzniká prostor, aby si každý člověk mohl vytvořit vlastní individuální názor a interpretovat tuto problematiku jiným způsobem.

Bibliografie

• Primární literatura:

JASPERS, Karl. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, 191 s.

JASPERS, Karl. *Otázka viny*. Praha: Academia, 2006, 143 s.

JASPERS, Karl. *Rozum a existencia*. Bratislava: Kalligram, 2003, 141 s.

JASPERS, Karl. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, 140 s.

JASPERS, Karl. *Úvod do filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1996, 119 s.

KIERKEGAARD, Søren. *Filosofické drobký aneb Drobátko filosofie*. Olomouc: Votobia, 1997, 152 s.

KIERKEGAARD, Søren. *Současnost*. Praha: Mladá fronta, 1969, 76 s.

PATOČKA, Jan. Co je existence. In *Filosofický časopis*, Praha, 1969, roč. XVII, č. 5-6, s. 682-702.

SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, 112 s.

• Sekundární literatura:

FORMÁNKOVÁ, Eva. Søren Kierkegaard. In *Současnost*. Praha: Mladá fronta, 1969, 76 s.

HAVELKA, Miloš. Karl Jaspers: Život a dílo. In *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000, 140 s.

MIKULOVÁ THULSTRUPOVÁ, Marie. Historický úvod do Kierkegaardových filosofických drobků. In *Filosofické drobký aneb Drobátko filosofie*. Olomouc: Votobia, 1997, 152 s.

LANDGREBE, Ludwig. *Filosofie přítomnosti: Německá filozofie 20. století*. Praha: Academia, 1968, 161 s.

PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorce lidství: filosofie o člověku a výchově*. Praha: ISV, 2001, 163 s.

PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do současné filosofie*. Praha: Herrmann & synové, 1997, 178 s.

SOBOTKA, Milan. Jaspers v roce 1931. In *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008, 191 s.

STARK, Stanislav. *Filozofie 18.-20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 134 s.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Praha: ZVON, 1991, 510 s.

THURNHER, Rainer. RÖD, Wolfgang. SCHMIDINGER, Heinrich. *Filosofie 19. a 20. stol. III., Filosofie života a filosofie existence*. Praha: OIKOYMENH, 2009, 523 s.